

Padişah Gelmez Yangın Sönmez

Prof. Dr. Abdurrahman KILIÇ
İTÜ Makina Fakültesi

Eskiden evleri, konakları ve sarayları ahşap olarak yapılan İstanbul'da, sık aralıklarla meydana gelen yangınlarda binlerce ev yanar, can kaybı oluşur ve çok sayıda hayvan telef olurdu. Küçük bir tedbirsizlikle çıkan yangınlar, kısa bir zaman içinde şehrin büyük bir kısmını kül yığını haline getirir, bazen önü alınamayan yangın dört, beş koldan yayılıp günlerce devam ederdi. İstanbul yangınları sadece binaları küle çevirmek ve insanları yakmakla kalmaz, aynı zamanda siyasal etkisi de olur, yangın nedeniyle yeniçeri ağaları sürgüne gönderilir, sadrazamlar görevlerinden alınır, padişahlar uykusuz kalırdı.

Önemli yangınlarda; Padişahın, sadrazamın, yeniçeri ağasının ve diğer üst düzey paşaların birebir olay yerinde bulunmaları kuraldı. Genel olarak önemli yangınlar için, bir saatlik bir süre esas alınır, yangın bir saatten fazla genişlemeye devam ederse Padişahın yangın yerine gitmesi gerekirdi. Hareme giren Padişaha, yalnızca büyük bir yangın varsa duyurulurdu, önemli bir yangın dışında hiçbir haber verilmez ve hareme girilmezdi. Padişah haremde olsa bile, yangın çıktığında haremde kalmazdı. Kırmızılara bürünmüş ve aynı renkte türban giyen harem ağası, hareme usulca girer, kapıyı örten kumaşı kaldırır ve eşikte bir heykel gibi hiç kimil-damadan öylece durur sessiz bir şekilde

beklerdi. Bu alev renkli hayaletin belirmesi Padişaha İstanbul'da önemli bir yangın olduğunu ve bir Padişah olarak görevinin başına geçmesi gerektiğini hatırlatmaktı [1]. Padişahın gözü kırmızılar içindeki bu adama ilişince, tüm keyfi kaçır ve kalkar üstünü giyerdi. Bu genel inanışın ne kadar gerçek olduğunu belirlemek zor, ancak Padişahın ve devletin diğer büyüklerinin önemli yangınlarda her zaman olay yerinde bizzat buldukları kabul görmüş bir gerçektir. Ne zaman yangın tehlikeli bir yayılma eğilimi gösterse, padişah söndürme çalışması yapanları cesaretlendirirdi[2]. Halk padişah gelirse yangının söndürüleceğine inanırdı. Padişah, ateşe atılan cesur söndürücülere bahşiş dağıtır ve yangının, kendisinin durduğu noktadan önce sona erdirilmesini isterdi. Bazı tulum-bacıların bahşiş almak için kasıtlı olarak yangını genişlettikleri ve yangını söndürmek için Padişahı bekledikleri de olurdu. Bazen, bol bahşiş koparmak maksadıyla su yerine yağ serpmekle yangını daha çok alevlendirdikleri görülmüştür[3]. Halk arasında, Padişah gelince bütün sorumluların yangın yerine geleceğini, Padişahın gözüne girmek için çaba sarf edileceğini ve Padişah'tan bahşiş bekleyenlerin canla başla çalışacaklarını bildikleri için "*Padişah gelmez yangın sönmez*" deyimini ve "*Padişah yangına gelirse ateş söner*" inanışı yaygınlaşmıştır.

Önemli yangınlarda, sadrazamla yeniçeri ağasının yangın mahalline gitmeleri zorunluydu. Yangın çıkınca, Padişah gelmeden, öncelikle sadrazamla yeniçeri ağasının yangın yerine gitmeleri ve söndürme hususunda tedbirler almaları önemliydi. Sadrazamla ve diğer görevlilerin padişah'tan sonraya kalmaları durumu ceza gerektirirdi. Eskiden Sarayda ve Babiâlide de tulum-balar bulunur, sadrazam yangına gittiği vakit Babiâli'deki tulum-balar da götürülürdü. Yeniçeri Ağası, sadrazamdan da önce giderdi. Kule tepesinde bekleyen gözcüler, bir yangın başlangıcını görür görmez aşağıya bir mızrak atarak nöbetçiyi harekete getirirler, o da durumu derhal Ağ'a bildirirdi. Ağ'a, daima hazır bulundurulmuş atına binerek yangın mahalline yetişirdi[3].

Aynı zamanda da mimarbaşı ile, dülgere kalfaları da yangın mahallinde bulunurlardı. Bunlar yıkılması gereken binaları yıktırırlar ve böylece yangının genişlemesini önlemeğe çalışırlardı. Denizaşırı yangınlarda iki ateş kayığı kullanılır ve bunlarla karşı sahile geçilirdi. Ayrıca şehrin sakaları da yangın çıktığı vakit işlerini bırakıp yangın mahalline gitmeğe ve tulum-bacılarla su taşımağa mecburdular[4].

Üst düzey yöneticilerin yangın yerine gelmelerinin nedeni, sadece söndürme

çalışmalarını yönetmek, çalışanlara cesaret ve güven vermek değil, aynı zamanda yağmacılığı önlemek için de gerekliydi. Yangın olduğu zaman binlerce insan birikir, yüzlerce evin yandığı, yüzlerce insanın öldüğü yangınlarda kimileri yangının söndürülmesine yardım etmeye çalışırken ve kimisi sadece yangını izlerken kimileri de yağma peşindedir. Serseriler, berduşlar yangın sırasında panik içindeki halk arasına karışırlar yanan evlerden, konaklardan eşya talanına başlarlardı ve yangını "kızıl bayram" olarak görürlerdi[5]. Yeniçeriler ve onların doğal bir uzantısı olan tulumbacılar da zamanla yozlaşmış ve bunlar arasında da yağmacılık yapanların sayısı artmıştır. Yangın sonrasında aldıkları bahşişlerle yetinmeyen tulumbacılar, kimi zaman söndürme işleminden çok, yanan evi yağmalamakla uğraşır hale gelmişlerdir. Bu nedenle, Yeniçeri Ağası'nın, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı kapatıldıktan sonra Serasker'in olay yerinde bulunması, zabıta kuvvetlerinin yangın mahallini daha sıkı kontrol altında bulundurmasını sağlıyordu.

Sultan II.Abulhamit, başlangıçta askerlerin eşliğinde büyük yangınlara katılmış, ancak 1879 Eylül ayında kendisine karşı suikast hazırlandığından sonra dışarı fazla çıkmamış, sadece Cuma günlerinde selamlıklara katılmıştır [6]. Sultan II. Abdülhamit zamanında top sesi padişahın vehmine dokunduğundan kule daha evvel telgrafla Yıldız'dan iradesini alır ondan sonra İcadiye'ye maytap yakardı [4]. Ragıp Akyavaş'ın anlattığına göre [7], yangın felaketinin en acıklısını Sultan II.Abdulhamit bizzat evladını kaybetmek suretiyle tatmış olduğu halde, o da kendisini tahtacılıktan alamamıştır. Yıldız Sarayında oturduğu özel daire baştan aşacağı ahşaptı ve tamamen yandı. Sultan II.Abdulhamit uzun entari giymemiş, dizlerine kadar uzanan bir gömlek giymiş. Sebebi de efendilik zamanında evinde bir yangın çıkmış, hatta o yangında büyük bir acıya uğramış, kızı yanmış, kaçarken de uyku sersemliği ile uzun entarisi

ayaklarına dolaşmış, dar kurtarmış kendini ateşten. O gündür bu gündür uzun entarilerinin eteklerini kestirmiş.

Bir sadrazamın sadareti esnasında fazla yangın olursa bu durum sadrazamın uğursuzluğuna yorumlanarak, sadrazam görevden alınır[8]. En kötüsü bu işe siyasetin karışmasıydı, çünkü yangın her zaman hükümet kararlarını etkilemenin bir yolu olarak görülmüştü. Sadrazamdan memnun olmayan yeniçeri ağaları; sadrazamı görevden aldirmek için yangın çıkardıkları da görülmüştür. Sultan I.Mahmut zamanında görevden alınan sadrazam Seyit Hasan Paşa, Diyarbakır'daki görevine giderken Hadim kasabasına uğramış ve oranın müftüsü ile görüşürken, müftü Hasan Paşa hakkında hayır dua edince Hasan Paşa "bana hayır dua fayda etmez ve benim günahım bir türlü af olunmaz" demiş. Müftü ise küfürden başka af olunmaz günah yoktur deyince Paşa "Ben yeniçeri ağası iken gece yangın olsun derlerdi ben de makam için yangın olsun isterdim, bazen yangın kontrol edilemezdi, on bin belki daha fazla ev yanar insanlar ve hayvanlar da telef olurdu" diye karşılık vermiş[7]. Sadrazam Dividar Mehmet Paşa'nın yeniçeri ağasıyla arası iyi olmadığından dolayı günde iki defa yangın çıkardığı, nihayet bu hal sadrazamın görevden alınmasına sebep olduğu belirtilmiştir[7].

Ragıp Akyavaş bir yazısında[9] şöyle anlatmaktadır: Sultan Abdülmecit, kedi den tiksiniyor ve yangından korkmuş Abdülmecit'in yangın korkusu çocuklarına da geçmiş. Son evladının geçirdiği yangında bulundumdu. Yıldız'daki büyük daireyi alevler sarınca Hünkar entari ile Çadır Köşküne atmış canını. Felakete koşan Şeyhülislam Efendi'yi -giyecek bir şey kalmadığı için- o hal ile huzura kabul etmişti. Biz de yandaki odada idik. Oda yarım camakanla bölünmüş olduğu için Padişah ile Şeyhülislamın konuşmalarını işitiyorduk. Son Padişah muntazam fakat

akideli ve ağdalı konuşur ve konuşurken de muhatabının yüzüne bakmaz, yere bakardı. Yangının zuhurunu şöyle anlatıyordu: "Yattığımız odanın altındaki neredibandan (merdiven) bağteten (ansızın) ateş-feşan (yayıma-saçılma) oldu".

Halk, bu yangınları daima bir uğursuzluğa, bir musibete bağlarlardı. Yangın, bazan da fazla zevk ve safaların, israfaların bir neticesi gibi sayılırdı. 1754 te büyük Cibali yangını münasebetiyle bir şair "Vay İstanbul'u yaktı fukaranın ahi" demiştir[4].

Kaynaklar

1. Gautier Theophile; "Constantinople Of Today", Translated From The French By Robert Howe Gould, s.262, M.A.,1854.
2. Bareilles, Bertrand; "İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri, Pera-Galata-Banliyöleri", s.65, Güncel Yayıncılık, No:177, İstanbul, 2003.
3. Pertusier, Charles; "Promenades Pittoresques dans Constantinople", cilt. II, s. 105, Paris, 1815.
4. Şehsuvaroğlu, Haluk; "Asırlar Boyunca İstanbul, Sarayları, Camileri, Abideleri, Çeşmeleri"; s.114, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, İstanbul, 1954.
5. Koçu, R. E., "İstanbul Tulumbacıları", Doğan Kitapçılık, s.14, İstanbul, 1981.
6. Jenö, Roncsik; "Graf Szechenyi Ödön", Kiada A Magyar Országos Tozolto Szövetseg, s.224, Debrecen, 1938.
7. Akyavaş, A.R.; "Asitane II, Ewel Zaman İçinde İstanbul", Yangın Vaar, s.116, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Yayın No:309, Ankara, 2000.
8. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; "Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları Ace-mi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı", Cilt 1, s.84,Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.
9. Akyavaş, A.R.; "Asitane II, Ewel Zaman İçinde İstanbul", İlk Yangın Son Yangın, s.126, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Yayın No:309, Ankara, 2000. ■